

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

ประเทศไทยเป็นประเทศที่เป็นสังคมเกษตรกรรม เนื่องจากประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพและดำรงชีวิตอยู่ในภาคการเกษตร ซึ่งที่ผ่านมานโยบายการพัฒนาได้พยายามค้นหาความเหมาะสมเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในภาคการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการผลักดันให้พ้นจากวังวนของความทุกข์ยากตามแนวคิดเศรษฐกิจแบบพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ได้ปฏิบัติแนวคิดการทำกรเกษตร โดยยึดหลักความพอเพียงตามกำลังและทรัพยากรของตนเอง เพื่อให้เกษตรกรสามารถต่อสู้กับกระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) และยืนหยัดได้อย่างมีศักดิ์ศรีการพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตามแนวคิดทุนนิยมเสรี (Capitalism) ของประเทศไทยนั้น ได้ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกันของคนในประเทศเกิดช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวย ส่งผลกระทบต่อสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างมากไม่ว่าจะเป็นความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อม ความไม่สมดุลของระบบนิเวศวิทยาและความไร้รากทางวัฒนธรรม

หลายปีที่ผ่านมาการพัฒนาทางเศรษฐกิจของประเทศมุ่งเน้นไปที่การก้าวไปสู่ความเป็นเมืองอุตสาหกรรมใหม่ส่งผลให้การผลิตในภาคการเกษตรเปลี่ยนแปลงไปจากที่ผลิตแบบพออยู่พอกินหรือเพื่อยังชีพ (self-sufficient agriculture) ไปสู่การผลิตเพื่อการค้าหรือเพื่อขาย (commercialized agriculture) ซึ่งต้องใช้จ่ายการผลิตและทุนที่สูงมากขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้อนวัตถุดิบแก่โรงงานอุตสาหกรรม (รัชชัยเพ็งพิณิจ, 2544 : หน้า 80) สังคมทุนนิยมเสรีกระตุ้นให้ระบบการผลิตของภาคการเกษตรตอบสนองต่อระบบอุตสาหกรรมมากขึ้น ทั้งที่รากฐานการผลิตของสังคมไทยเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพและพึ่งพาเกื้อหนุนธรรมชาติเมื่อระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไปโดยมีการนำเอาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผลิต ทำให้แรงงานในภาคการเกษตรว่างลง คนชนบทอพยพเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการ เกิดชุมชนแออัดในเมืองคุณภาพชีวิตของคนเหล่านั้นขาดมาตรฐานขั้นต่ำในการดำรงชีพ

เมื่อระบบการผลิตเปลี่ยนแปลงไป วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไป มีการพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกไม่ว่าจะเป็น ปุ๋ยเคมีเมล็ดพันธุ์ยาฆ่าแมลง เครื่องจักร เป็นต้น ทำให้เกษตรกรต้องแบกรับค่าใช้จ่ายในการลงทุนสูงขึ้น เกิดภาวะหนี้สินเรื้อรัง คนรุ่นใหม่ถูกผลักดันเข้าสู่เมือง ระบบวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาดการตอยอดรับช่วงต่อ วิถีชีวิตแบบเมืองแผ่กระจายเข้าสู่ชนบท ระบบเครือข่ายและการพึ่งพาอาศัยกันเปลี่ยนไปสู่ความสัมพันธ์ด้วยผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ระบบคุณค่าของจิตใจและจิตวิญญาณหายไป ชีวิตขาดสุนทรียภาพ มีแต่ความบีบคั้นเร่งรีบและตั้งเครียดเกิดภาวะไร้รากทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา จนทำให้ปัจจุบันสังคมเกษตรกรรมของไทยพึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอกในทุกขั้นตอน ราคาผลผลิตอิงอาศัยกับการเปลี่ยนแปลงของตลาดภายนอกดังนั้นเมื่อปัจจัยภายนอกเปลี่ยนแปลง จึงส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรอยู่เสมอกระแสดังกล่าว มีได้ส่งผล

กระทบต่อสถาบันทางสังคมของเกษตรกรไทยเท่านั้น แต่ยังส่งผลถึงสถาบันหน่วยย่อยที่สุดในสังคม เกษตรกรรมด้วยนั่นคือ สถาบันครอบครัว เกิดความล่มสลายของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม (Socialization) เยาวชนติดยาเสพติดและการพนัน เกิดโรคจิตโรคประสาท เกิดอาชญากรรมและความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ดังที่ปรากฏให้เห็นตามสื่อหลายแขนง

ปราชญ์ชาวนาน เป็นผู้ที่พยายามสร้างทางเลือกใหม่ให้แก่สังคม โดยใช้พื้นฐานทางภูมิปัญญา และวัฒนธรรมไทย เพื่อให้สังคมเกษตรกรรมหลุดพ้นจากวังวนความบีบคั้นอันรุนแรงของระบบ เศรษฐกิจทุนนิยมเสรีเป็นการรวบรวมองค์ความรู้พื้นบ้าน เพื่อคนหากรูปแบบการทำกรเกษตรกรรม ทางเลือกใหม่ขึ้นมา เพื่อแปลงวิกฤติทางการผลิตและผลักดันวิถีชีวิตไปสู่ความปรารถนาใหม่ในหลาย รูปแบบ ซึ่งรูปแบบการทำกรเกษตรกรรมแผนใหม่นี้ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางในสังคมว่า สามารถนำพาสังคมเกษตรกรรมของไทยไปสู่ความหลุดพ้นจากการล่มสลายเชิงพึ่งพา และทำให้ เกษตรกรไทยมีชีวิตอย่างเป้นสุขแบบพอเพียง ถือเป็นการกอบกู้ศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ ของเกษตรกรไทยกลับคืนมาเพื่อให้เกิดความเขากันได้กับทุนทางสังคม ปราชญ์ชาวนานได้พยายาม ปรับรูปแบบวิธีการทำกรเกษตรให้เหมาะสมยิ่งขึ้น ดังที่เรียกกันแตกต่างออกไปเช่น เกษตรธรรมชาติ เกษตรวิถีพุทธเกษตรผสมผสาน เกษตรอินทรีย์เกษตรปราณีต พุทธเกษตร วนเกษตร เกษตรยั่งยืน เกษตรวัฒนธรรมใหม่ เป็นต้น ซึ่งเป็นการผสมผสานภูมิปัญญาชาวนานและประสบการณ์ของเกษตรกร จน สามารถสร้างรูปแบบการจัดการทรัพยากรและการประกอบอาชีพได้อย่างลงตัวถือเป็นความสำเร็จใน การยกระดับภูมิปัญญาชาวนาน และปลดแอกพันธนาการวิถีชีวิตเกษตรกรของตนเองใหม่ที่ยืนอยู่ใน กระแสทุนนิยมเสรีได้อย่างอิสระ (ธวัชชัย เฟ็งพิณิจ, 2548 : หน้า 56)

ความรู้ของปราชญ์ชาวนาน เกิดจากการตกผลึกทางความคิดมากกว่าการท่องจำตำรา ซึ่ง เปนกระบวนการที่ลุ่มลึกกว่า เหนือชั้นกว่า ทำให้ความรูที่เกิดขึ้นนั้นมีลักษณะเป้นจริงในทางปฏิบัติ (Practice) มีประโยชน์จริง เขากันได้อย่างรวมสมัยต่อชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อมความรู้ที่ปราชญ์ ชาวนานกลั่นกรองออกมานั้น เปนความรู้นอกตำราที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิสังคมและทุนทางสังคมของชุมชนค่อนข้างมาก ซึ่งสิ่งเหล่านี้มีคุณประโยชน์ ต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน เปนชีวิตและจิตวิญญาณของสังคมที่พัฒนาขึ้นมาจากภูมิปัญญาพื้นฐานความ เปนอยู่ของครอบครัว ความสามารถในการพัฒนาระบบคิดการต่อยอดความรู้และจากประสบการณ์ ในชีวิต

ในจังหวัดจันทบุรี เป้นจังหวัดทางภาคตะวันออกที่ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม และมีปราชญ์ชาวบ้านจำนวนมากที่เห็นความสำคัญของการพัฒนา โดยคิดค้นภูมิปัญญา ของตนขึ้นมาเพื่อช่วยให้ตนและชุมชนมีความเข้มแข็ง รวมไปถึงการเสนอหลักคิด วิธีการทำงาน เพื่อ แก้ไขปัญหาให้กับชุมชนและสังคม ผ่านกระบวนการการปฏิบัติตลอดชีวิต ลองผิดลองถูก เรียนรู้ ท่ามกลางการเผชิญปัญหา ถอดสรุปบทเรียน ตกผลึกจนกลายเป็นภูมิปัญญา สามารถนำไปปฏิบัติใช้ ในที่อื่นๆ ได้ซึ่งในการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งนั้น นอกจากจะเกิดภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านแล้ว นั้น ปัจจัยสำคัญอีกประการที่ทำให้เกิดการพัฒนชุมชนให้เข้มแข็ง คือการสื่อสารซึ่งเป้นกลไกหนึ่งที่มี ความสำคัญที่ปราชญ์ชาวบ้านจะนำมาใช้ในการขับเคลื่อนให้เกิดการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมของ คนในชุมชน โดยการสื่อสารจะมีบทบาทในการกระตุ้นให้คนในสังคมหรือชุมชนเกิดจิตสำนึกร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับรู้ปัญหาาร่วมกันและประสานงานกันในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชน และ

ยังรวมไปถึงการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากฝ่ายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือองค์กรเอกชนต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่เข้มแข็งตั้งนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาบทบาทของปราชญ์ชาวบ้านและกลยุทธ์การสื่อสารที่ปราชญ์เหล่านี้ใช้ในการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นแก่คนในชุมชน เพื่อเพิ่มศักยภาพของชุมชนให้แข็งแรงขึ้น โดยเลือกที่จะศึกษากลุ่มปราชญ์ชาวบ้านในจังหวัดจันทบุรี โดยศึกษาปราชญ์ชาวบ้านที่มีความเชี่ยวชาญด้านเกษตรกรรม เนื่องจากอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลักของจังหวัดจันทบุรี ซึ่งผลการศึกษาในครั้งนี้จะข้อมูลและเป็นแนวทางการพัฒนากระบวนการสื่อสารเพื่อการพัฒนาให้ประสบผลสำเร็จ ในการถ่ายทอดและต่อยอดองค์ความรู้ที่สอดคล้องกับภูมิสังคมและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน เพื่อให้เกิดการพัฒนาพลังรากหญ้าของประเทศให้มีความเข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาคูณลักษณะและบทบาทของปราชญ์ชาวบ้านด้านการเกษตรในจังหวัดจันทบุรี
2. เพื่อศึกษากลยุทธ์การสื่อสารในการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดจันทบุรี

ประโยชน์ของการวิจัย

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับกลยุทธ์การสื่อสารของปราชญ์ชาวบ้านจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานด้านการส่งเสริมการเกษตร ในการกำหนดรูปแบบวิธีการสื่อสารที่สอดคล้องกับบริบททั้งตัวผู้ส่งสาร สื่อ และผู้รับสารในชุมชนนั้นเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการสื่อสารให้มีประสิทธิผลสูงสุด
2. ความรู้เกี่ยวกับคุณลักษณะและบทบาทของปราชญ์ จะเป็นสิ่งที่กระตุ้นให้ปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำท่านอื่นๆ อยากเห็นการพัฒนา รวมทั้งได้รับแนวความคิดหรือแรงบันดาลใจในการคิดค้นภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้น โดยนำองค์ความรู้ที่ได้ไปเป็นแบบอย่าง
3. องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยสามารถเป็นแบบอย่างในการสื่อสารเพื่อพัฒนาชุมชนหรือจังหวัดอื่นๆ ต่อไป
4. ผลจากการศึกษาสามารถนำมาบูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชาด้านการสื่อสารต่าง ๆ ของหลักสูตรนิเทศศาสตรบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาการเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของปราชญ์ชาวบ้านในจังหวัดจันทบุรีที่มีบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาพัฒนาเกษตรกรรมในด้านต่าง ๆ คือ เกษตรอินทรีย์ การลดต้นทุนการผลิต การผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพ การแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร โดยใช้วิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงรวมจำนวนทั้งสิ้น 10 คน ซึ่งแต่ละคนจะมีศูนย์การเรียนรู้การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรอยู่ตามอำเภอต่าง ๆ ในจังหวัดจันทบุรี

เป็นแหล่งเรียนรู้ที่ปราชญ์จะใช้เป็นสถานที่ในการถ่ายทอดความรู้ รวมถึงศูนย์ต้นแบบการเรียนรู้ตามชุมชน หมู่บ้านที่เป็นภูมิสำเนาและเป็นที่พักของปราชญ์ชาวบ้าน ระยะเวลาในการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือน พฤษภาคม – สิงหาคม พ.ศ.2560

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การสื่อสารภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรของปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดจันทบุรี ผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้

กลยุทธ์การสื่อสาร หมายถึงการกำหนดรูปแบบ เทคนิค ขั้นตอน วิธีการ ในการติดต่อสื่อสารด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร ประกอบด้วยกลยุทธ์การสื่อสารที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ปราชญ์ได้ตั้งไว้

ปราชญ์ชาวบ้าน หมายถึง บุคคลผู้เป็นเจ้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน ด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตรในจังหวัดจันทบุรี และนำภูมิปัญญามาเผยแพร่ ถ่ายทอดเชื่อมโยงคุณค่าของอดีตกับปัจจุบันได้อย่างเหมาะสม

ภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึงความรู้ ความสามารถทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เองและนำมาใช้ในการแก้ปัญหา เป็นเทคนิควิธีเป็นองค์ความรู้ของชาวบ้าน ทั้งทางกว้างและทางลึกที่ชาวบ้านคิดเอง ทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาค่าเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัย

การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตสินค้าเกษตร หมายถึง การส่งเสริมและพัฒนาพัฒนาเกษตรกรรมในด้านต่าง ๆ คือ เกษตรอินทรีย์ การลดต้นทุนการผลิต การผลิตผลไม้ที่มีคุณภาพ การบริหารจัดการน้ำ เทคโนโลยีการผลิตพืชผักผลไม้ และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร

คุณลักษณะ หมายถึงลักษณะประจำตัวของปราชญ์ชาวบ้าน การกระทำที่บ่งบอกถึงการใช้กลยุทธ์การสื่อสารทุกรูปแบบให้ประสบผลสำเร็จ

บทบาท หมายถึง การกระทำตามหน้าที่ของปราชญ์ชาวบ้านในการสื่อสารความรู้ ภูมิปัญญาทางด้านการเกษตรนำมาเผยแพร่หรือถ่ายทอดสู่ผู้รับสาร

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี